

RELAȚII ETNOCULTURALE ÎNTRE BANAT, SUD-VESTUL TRANSILVANIEI ȘI NORD-VESTUL OLTENIEI

Prof. dr. Nicolae Dunăre

Printre preocupările mai susținute ale noii școli clujene de etnografie, se înscrie și aceea de a realiza o *trilogie carpatică transilvăneană*¹. În ultimă instanță, această trilogie etnologică își propune să constituie un mesaj, întemeiat pe o cercetare științifică complexă, prin care se reflectă în mod obiectiv unitatea în varietate a culturii și artei populare românești, precum și bogăția relațiilor etnoculturale dezvoltate fără întrerupere între vechile ținuturi istorice românești, indiferent de apartenența lor administrativ-politică ocazională.

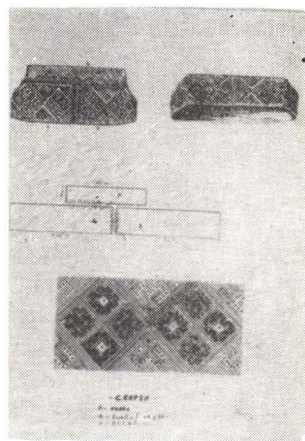
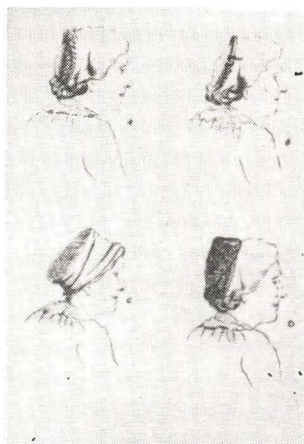
Trilogia carpatică transilvăneană, la care ne-am referit, a început cu monografia zonală „Arta populară din Valea Jiului (1963), a continuat cu „Țara Birsei” (I-1972, II-1973) și se va încheia cu monografia etnologică a zonei Bistrița-Năsăud, în curs de redactare.

Pe lângă fondul etnocultural și artistic comun, ca și pe lângă propriile lor probleme, fiecare din zonele etnografice tratate prezintă o serie de aspecte specifice referitoare la legăturile etnoculturale dintre ținuturile situate pe cele două versante ale lanțului nostru muntos: VALEA JIULUI, de la extremitatea sud-vestică a Carpaților României, situată între Transilvania, Banat și Oltenia; ZONA BİRSEI, dinăuntrul Curburii Carpaților, la răscrucea tustrelor țări românești; ZONA BISTRITĂ-NĂSĂUD, dinspre extremitatea nord-vestică a aceluiași lanț, la contactul Transilvaniei cu Maramureșul, Țara de Sus și Moldova.

În vederea elaborării primei monografii zonale, intitulată „Arta populară din Valea Jiului”, s-au efectuat ample cercetări comparative pe teren și în muzeele din zonele etnografice învecinate, inclusiv în cele bănățene, printre care în primul rând în Severinul Banatului și la muzeul acestuia din Lugoj, precum și la Muzeul Banatului din Timișoara.

Referindu-se la interferențele permanente de natură etnografică dintre vechile ținuturi românești, în trecut cercetătorii au subliniat mai

¹ N. Dunăre și colabor., *Arta populară din Valea Jiului*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1963; N. Dunăre (sub redacția), *Țara Birsei*, Editura Academiei, București, 1972, I; 1973, II; N. Dunăre (sub redacția), *Monografia etnologică a județului Bistrița-Năsăud*, Comitetul județean pentru cultură și educație socialistă, Bistrița, programată pentru tipar în 1974.

Moară cu ciutură din Cornereva. Munții Țarcului (Banat), tip răspândit și în nord-vestul Hunedoarei (Maria Bocșe).

Găteala capului pe Valea Bistrei, asemănătoare cu aceea din portul din Valca Jiului : A. pieptănătura cu „cormi” ; B. pieptănătura cu „conci” ; C. învălătitul cu „cîrpă mică” ; D. „penatul” cu ceapsă (Maria Bocșe).

„Ceapsă” din Valea Bistrei; întâlnească și în sud-vestul Hunedoarei (Maria Bocșe).

ales rolul transumanței pastorale și al comerțului. Cercetările din sferul nostru de secol au pus în lumină și alți factori importanți care au contribuit la păstrarea și dezvoltarea unității graiului și culturii populare românești. Ca urmare, în limitele comunicării de față, alături de evidențierea funcției păstoritului, vom releva și pe aceea a „nedeilor” sau târgurilor anuale de la intersecția carpatică a Banatului cu Oltenia și cu Transilvania, precum și pe a satelor specializate în meșteșuguri populare.

1. Teritoriul montan dintre Banat și Olt, adică de la extremitatea sud-vestică a lanțului nostru carpatic, a constituit întotdeauna un mare *ținut pastoral comun* pentru zonele etnografice din nord-estul Banatului, nord-vestul Olteniei, inclusiv zonele transilvănene limitrofe Valea Jiului, Pădurenii Hunedoarei și Țara Hațegului. Într-adevăr, munții de la intersecția Transilvaniei cu Banatul și Oltenia sînt mai mărunți și mai puțin masivi, de exemplu decît munții Retezat și Paring. Înălțimea lor medie nu trece de 1 700 m. Această împrejurare a înlesnit pătrunderea turmelor nu numai pe plaiurile netede și interfluviale, dar și pe culmile cu caracter alpin, în zona pășunilor bogate.

O importanță economică și etnografică deosebită a avut-o și faptul că cei doi versanți ai acestui sector sud-vestic al Carpaților Meridionali prezintă unele deosebiri de ordin fizico-geografic. Astfel, partea orientată către Valea Jiului superior, ca și întregul povîrniș nordic al sectorului, mai umbrît și mai umed, prezintă o temperatură mai scăzută și o mai mare bogăție forestieră și de fînațe naturale de pădure și de sub pădure (pădurea urcă aici pînă la peste 1 600 m). În schimb

versantul de miazăzi-apus, mai însorit și mai cald, se caracterizează printr-o umiditate mai scăzută și prin despădurirea înălțimilor, iar ca urmare „pășunea coboară pe interfluvii pînă aproape de 21,500 m².” Această împrejurare poate constitui una din explicațiile faptului pentru care foarte des oierii transilvăneni (jieni, sibieni) au căutat să închirieze munți cu pășuni pe versantul sud-vestic al Carpaților Olteniei și Banatului.

Un alt aspect geografic care a contribuit la înlesnirea relațiilor dintre locuitorii ambelor versante ale întregului lanț al Carpaților Meridionali îl constituie relativa ușurință în străbaterca lor la toate altitudinile. De altfel, „spinările largi și netede care urcă în trepte atît pe versantul nordic cît și pe cel sudic reprezintă factorul geomorfologic fundamental, de care se leagă timpuria și larga umanizare a acestor ramuri muntoase”³. Pe aceste căi, locuitorii cu acces lesnicios la munți înalți cu pajiști alpine⁴.

Constataările referitoare la acest aspect geo-morfologic pun în lumină faptul că în cursul istoriei atît lanțul meridional în totalitatea sa, cît și Carpații Olteniei și Banatului, în particular, n-au constituit un element de despărțire a poporului român situat pe ambele sale versante, „ci dimpotrivă, aceștia i-au înlesnit un contact și o conviețuire permanentă”⁵.

Condițiile prielnice pentru păstorit din această răscruce montană au fost subliniate în trecut de autori de seamă, ca S. Moldovan, Emm. de Mortonne, M. Péterfy, R. Vuia, I. Conea etc.⁶. Cercetările noastre au adus unele observații noi, cuprinse atît în monografia referitoare la zona transilvăneană de la extremitatea sud-vestică a lanțului nostru carpatic⁷, cît și într-o sinteză contemporană asupra transhu-

² *Monografia geografică a Republicii Populare Române*. București, 1960, I, p. 707.

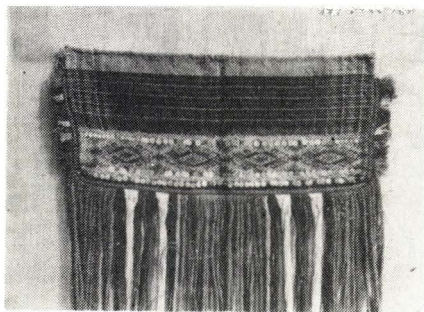
³ *Ibidem*, p. 707.

⁴ Este ceea ce a determinat pe un cunoscător al munților noștri, să afirme că „o ascensiune în Carpați este grea numai la început, pentru că odată depășit acest început ascensiunea devine o plimbare” (Emm. de Martonne, *Recherches sur l'évolution morphologique des Alpes de Transylvanie*, Paris, 1906, p. 146).

⁵ *Din istoria Transilvaniei*, București, 1961, I, ed. a II-a, p. 9; L. Banyai și Șt. Ștefănescu, *O tratare științifică a trecutului Transilvaniei*, în „Lupta de clasă”, 1960, XL, 12, 97—106. V. și: N. Dunăre și colabor., *Arta populară ...*, pp. 33—39; N. Dunăre (sub redacția), *Țara Bîrsei*, I, pp. 21—29, 85—88.

⁶ S. Moldovan, *Țara noastră*, Sibiu, 1894, p. 26; Emm. de Martonne, *La vie pastorale et transhumance dans les Karpates Meridionales: leur importance géographique et historique*, în „Zu Friedrich Ratzels Gedächtnis”, Leipzig, 1904; M. Péterfy, *A Páringi juhászati* (Oieritul în Paring), în „Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának értesítője”, Budapest, 1905, p. 196; R. Vuia, *Țara Hațegului și regiunea Pădurenilor*, în „Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj”, Cluj, 1926, II, 69—70; I. Conea, *Villages d'Ungureni dans l'Olténie Subcarpatique*, în „Archives pour la science et la réforme sociale”, Bucarest, 1943, XVI, 1—4, p. 56.

⁷ N. Dunăre și colabor., *Arta populară din Valea Jiului*, București, 1963, pp. 31—73, 51—52, hărțile 6 și 7, 72—75, hărțile 6 (p. 58) și 7 (p. 62).

Opreg din Borloveni, întâlnit și în
Valea Jiului — Hunedoara.
(Maria Bocșe).

manței, publicată de T. Morariu⁸. Cercetările noastre au relevat atât fînate de pădure și de sub pădure din raza acestor culmi montane, cât și persistența în anii 1951—1957 a transhumanței pastorale dinspre sud-vestul regiunii Hunedoara către Banat și Oltenia. Cum relevau unele cercetări de acum șase decenii, în afară de mișcarea pendulatorie între sat și zonele pastorale vecine, ciopoarele de oi regrupate după vărat și după iernat trebuiau să plece și pe la „țară”, în Oltenia, mai rar în Muntenia, *foarte des în Banat* sau în părțile Devei, pe valea Mure-

șului. Păstorii din aceste zone montane își spuneau că „se duc... pe țări, unde găsesc iarbă în urma bucatelor”⁹.

În primul deceniu al pătrarului nostru de secol, jienii, hațeganii etc. continuau să străbată unele drumuri tradiționale de oierit. Această împrejurare constituie o indicație sigură pentru cunoașterea zonelor etnografice între care s-au exercitat relații etnoculturale, cu inerente influențe reciproce în domeniile culturii și artei populare. În cele ce urmează ne limităm exemplificările la raporturile pastorale între Valea Jiului, Oltenia și Banat. Dintre „drumurile oilor” în Oltenia, efectuate îndeosebi în cadrul transhumanței reduse de primăvară, cel mai obișnuit era următorul: Livezi-sat, Surduc pe valea Jiului, Bumbști, Tg. Jiu, Filiași, Bucureasa, Sașa, șoseaua Turnu Severin, Bălășești, Cornești, Cîiaur, Buduhala, Tălpășești, Teplești, Telești și înapoi, în sens invers, spre Livezeni.

Toamna, pentru iernat, avea loc transhumanța în Banat, de o formă mai amplă¹⁰. Din Livezeni se pleca cu ciopoarele de-a dreptul pînă în orașul Hațeg, de acolo se continua drumul pe șoseaua care duce

⁸ T. Morariu, *Cîteva contribuții la migrațiile pastorale actuale în Republica Populară Română*, în „Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1951—1961”, Cluj, 1963, II, pp. 39—49.

⁹ O Densusianu, *Graiul în Țara Hațegului*, București, 1915, p. 209.

¹⁰ Pentru tipologia morfologică, structurală și funcțională a păstoritului tradițional (1. *păstorit local* sau agricol — a. fără staul și fără stîină, b. cu staul și strungă dar fără stîină, c. cu staul, strungă și stîină; 2. *păstorit pendulator* — a. de pendulare simplă, cu văratul la pășunea montană, b. de pendulare dublă, cu iernalul în zona fînateelor de pădure și de sub pădure; 3. *păstorit transhumant* — a. de transhumanță redusă, cu iernalul sau cu primăvărutul în zonele vecine de cîmpie; și b. de transhumanță amplă, cu iernalul în zonele de cîmpie mai îndepărtate), a se vedea publicațiile noastre: *Problema cercetării etnografice a păstoritului*, Cluj, 1956; *Recherches ethnographiques sur l'agriculture et la vie pastorale*, în „Acta Ethnographica”, Budapest, 1963, XII, 1—2; *L'élevage pendulaire double (bi-pendulaire) dans les économies traditionnelles carpatiques et alpines*, în „L'Ethnographie”, Paris, 1966—1967, 60—61; *Păstoritul de pendulare dublă pe teritoriul României*, în „Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1965—1967”, Cluj, 1969; *Forme de viață pastorală*, în „Țara Birsei”, București, 1972, I, pp. 157—244.

la Caransebeș-Lugoj. De la Lugoj se îndreptau, unii spre Timișoara, alții spre Arad și Salonta pînă la granița cu Ungaria. Pe același drum se și întorceau acasă la Livezeni, în următorul an. Uneori oierii din Valea Jiului își duceau oile numai pînă la oierii din Gorj, care le preluau spre a le ierna apoi, împreună cu ale lor, în Banat. Din Cîmpul lui Neag, spre a ajunge cu oile în Banat treceau muntele Tulișa în direcția Pui, apoi mergeau pe la Porțile Transilvaniei, Bouțari, Caransebeș și se opreau în preajma Timișoarei. Pentru a merge în Cîmpia Aradului, se îndreptau către Deva, iar de acolo pe la Ilia, Radna, pe valea Mureșului pînă la Arad.

Posibilitățile relațiilor etnoculturale s-au dovedit cu un orizont geografic și etnografic mult mai larg, dacă avem în vedere faptul, că în același timp, vara, pășunile bogate din ținutul Văii Jiului hrăneau și turme de oi din Mărginenimea Sibiului și Mărginenii Hațegului.

Cercetările noastre au semnalat unele asemănări sau influențe bănățene și este interesant că acestea nu s-au constatat la Cîmpul lui Neag sau la Uricani, situate oricum mai aproape de zona Cernei din Banat, ci tocmai la extremitatea estică a Văii Jiului, în Cîmpa, azi un sat în componența administrativă a orașului Petrila-Lonea. Aceste influențe au mai multe explicații, atît economice cît și etnografice. Cauza cea mai veche și cu cele mai largi implicații a constituit-o economia pastoral-agrară în ansamblul ei, din acest amplu ținut. Tipul de păstorit transhumant practicat în vechime de locuitorii din Valea Jiului, prezenta o notă caracteristică de o mare importanță pentru vehicularea valorilor culturale plastice, a valorilor folclorice, precum și a aspectelor dialectice. Această caracteristică a constatat în faptul că, după plecarea oilor la iernat, *toți proprietarii de oi, jieni, se rînduiau spre a sta cu ciopoarele trimise la iernat* în Banat, în Oltenia sau pe Cîmpia Aradului. Relațiile pastorale tradiționale cu Banatul sînt reflectate în producții folclorice, încă deosebit de frecvente la data cercetărilor noastre, cum se constată bunăoară în cîntecul cules de noi de la păstorii de pe muntele Buta (aparținînd satului Cîmpul lui Neag) :

„Cît îi Banatu de mare,
Trei drumuri pe dînsul arc,

. . .

Și altu-i drumu pe pămînt,
Merg ciobanii fluierînd
Și băcițele cîntînd...
Cîntă Bilă, clopotu,
Să răsune Banatu...”

Unii locuitori din Valea Jiului, ca și alții din Țara Hațegului, Pădurenii Hunedoarei etc., au adus și piese de îmbrăcăminte din Banat. De pildă, locuitorii din localitatea Jieș aduceau cojoace. S-au încheșat și o serie de legături de familie și de proprietate între locuitorii din Cîmpa și Jieș, cu cei din locurile pe unde au păstorit în Banat. Cînd relațiilor pastoral-agricole li s-au adăugat noile legături economice și

sociale, determinate de dezvoltarea mineritului contactul cu Banatul și cu celelalte regiuni a devenit și mai intens¹¹.

2. Un prilej important de transmitere a unor valori etnoculturale și artistice, l-au constituit „nedeile”, târgurile tradiționale de țară cu o funcție economică și socială remarcabilă, în același timp constituind prilejuri de schimb de producții artistice. Într-adevăr, aceste funcții aflau o bază de dezvoltare în faptul că „nedeile” tradiționale luau un caracter de adevărată expoziție etnografică vie, întrunind producțiile artistice ale unor zone foarte diferite, odată cu un belșug de unelte și obiecte de uz casnic, aduse spre vânzare și schimb în natură. În Banat, același fenomen cultural-artistic obștesc a fost cunoscut și sub numele de „rugă”.

Cele mai însemnate, din punctul de vedere al problemei abordată în comunicarea noastră, au fost așa-numitele „nedei de două-trei țări”, „nedei pe înălțimi”, „târguri de fete”, „târguri între mai multe țări”, ca acelea de pe Pârîng de la Poiana Miresii, Șesul Nedeii, aceea de pe muntele Nedeia de deasupra Polovragilor, din nordul Olteniei; de la Găujeni-Boșoara din Țara Loviștei; de pe culmea Galbina din vecinătatea satului Cîmpul lui Neag; etc. Aceștia trebuiau alăturată aceea de pe muntele Surianu din vecinătate. Dintre toate, multă vreme „Nedeia din Poiana Miresii, târg de două țări, sărbătoare din păgîni, fără călindar... le întrecea pe toate cîte se-ntindeau de-a lungul cumpenei apelor, din Dunăre pînă la Drăgaica Buzăului”¹².

Îndeosebit cînd cumulau și funcția de târguri anuale de țară, nedeile țineau două și chiar trei zile. În anii cercetărilor noastre (1951—1957) mai țineau trei zile doar nedeile din Banat, și anume de la Marga, Bouțari și din satele de pe Valea Bistriței (numită Repedea la izvoare, sus, și Bistra pe cursul mijlociu și inferior) din zona Caransebeș; nedeia din Clopotiva (Țara Hațegului) ținea două zile, iar în restul satelor, de obicei, o zi.

Organizarea nedeilor pe înălțimi, inclusiv a târgurilor de țară pentru oi, vaci, cai, porci, produse pastorale, țesături, vase de lut, piese de porț, plante medicinale, băuturi etc., a fost înlesnită și de structura reliefului acestei regiuni etnografice în ansamblu. G. Vâlsan s-a considerat îndreptățit să le califice ca *adevărate cîmpii ondulate*, cu toate că se află pe la 1 500 m înălțime. În aceste circumstanțe, nedeile care

¹¹ N. Deleanu, *Istoria mișcării muncitorilor mineri din România*, București, 1932, pp. 9—10; M. Gaspăr, *Greva din Valca Jiului în anul 1906*, în „Studii și referate privind istoria României”, partea a II-a, București, 1954, pp. 1353—1371; L. Fodor și L. Vajda, *Contribuții la istoria mișcării sindicale din Transilvania (1848—1917)*, București, 1957, p. 103; etc.

¹² I. Conea, *Clopotiva, un sat din Hațeg*, București, 1940, I, pp. 95—97; idem, *Din geografia istorică și umană a Carpaților; nedei, păstori, nume de munți*, București, 1937; idem, *Vechile târguri-nedei de pe culmile Carpaților*, în „Buletinul științific. Secția de geologie și geografie a Academiei R.P.R.”, București, 1957, II, 1, pp. 107—118. V. și: N. Dunăre, *Un fenomen etnografic milenar: târgul de pe muntele Găina*, în „Făclia”, Cluj, 1957, XII, 3348, pp. 1—2; idem, *Der uralte „Mädchenmarkt” auf dem Găina-Berg*, în „Roumânische Rundschau”, Bukarest, 1957, XI, 4, pp. 135—139; C. Irimie, *Cîteva însemnări despre nedeia de la Surianu*, în „Studii și cercetări de etnografie și artă populară”, București, 1965, pp. 329—335.

s-au desfășurat multe secole de-a rîndul pe munții Hațegului, ai Banatului și ai Olteniei, au lăsat urme toponimice foarte numeroase, tocmai pe culmile întinse ca niște poiene, pe munții cu spatele lat ¹³.

Pe de o parte, caracterul milenar al „nedeilor” și faptul că o nedeie constituie cea mai mare sărbătoare obștească de peste an, ¹⁴ iar pe de altă parte funcția lor de amplă expoziție de cultură și artă populară, întrețesută cu o bogăție de manifestări folclorice muzicale, coregrafice și literare, permit ca pe seama acestor reuniuni tradiționale între mai multe zone etnografice limitrofe bănățene, oltene și transilvănene să se poată pune unele asemănări și influențe interzonale, relevante de cercetările noastre comparative desfășurate în cuprinsul acestui areal geografic între anii 1951—1957.

Deși cercetările noastre au avut un obiectiv zonal bine determinat, Valea Jiului, investigațiile comparative la care ne-am referit ne-au obligat să constatăm două grupe de fapte : a) pe de o parte caracterul de unitate etnoculturală al întregului ținut trans- și ciscarpatic avut în vedere, într-o serie de valori esențiale, iar pe de altă parte fenomene specifice zonelor de contact. Din polimorfia de aspecte, constatate pe teren, vom releva aici doar câteva.

Astfel, ni s-a impus atenției faptul că unele unelte agricole de bază, răspindite în trecut, ca îmblăciul și coșul de sfărîmat porumbul, sau pasturale, ca bita ciobănească și căucul, se înfățișau cu o morfologie similară, nu numai în zonele hunedorene, ba chiar și în Severinul Banatului, în nordul Olteniei și în Mărginenimea Sibiului. În Valea Jiului, ca și în vestul Țării Hațegului, în Severinul Banatului, precum și în sudul Pădurenilor Hunedoarei, era cunoscută odinioară „moara cu ciutură” (cu roata hidraulică orizontală, prevăzută cu mici cupe pentru apă) ¹⁵.

Ca o rămășiță culturală pe cale de dispariție, am constatat că fetele și nevestele tinere din Valea Jiului, ca și cele din Severinul Banatului, și-au împodobit părul după urechi cu ace cu gămălie mare, numite și „ace tremurice”, deoarece tremurau la fiecare mișcare. Înaintea părului împletit cu plecteri, fără conci, femeile din Pădurenii Hunedoarei, Severinul Banatului, Țara Hațegului și Valea Jiului au practicat împletitul părului în formă de sucituri în dreptul urechilor, împreună cu conciul de fier cu coarne, iar pe deasupra cu ceapsa. Tot astfel, pentru o perioadă mai veche, cercetările noastre au relevat prezența opregului de tip „bănățean”, ca în portul din zona Severinul Banatului, în zonele hunedorene Pădurenii, Hațeg și în vestul Văii Jiului ¹⁶. El era alcătuit

¹³ Cele mai vechi toponimice de nedeie, atestate în documentele cunoscute, datează din anii 1373 în munții Rodnei și 1520 la extremitatea sud-vestică a Carpaților Meridionali (I. Mihályi de Apșa, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighețul Marmăției, 1900, p. 66; V. Mihoș, *Contribuții la istoria păcii de la Belgrad, 1379* în „Arhivele Olteniei”, 1935, 79—82; I. Conea, *Clopotiva ...*, I, pp. 112—117; N. Dunăre, *Arta populară din Valea Jiului*, p. 59.

¹⁴ O. Densusianu, *op. cit.*, pp. 13, 14, 56, 116.

¹⁵ V. Butură, *Die siebenbürgischen Turbinenmühen*, în „Ethnographica”, Brno, 1959, I, pp. 19—26; C. Irimie, *Instalații și meșteșuguri țărănești*, în „Țara Birsei”, 1972, 1972, I, pp. 330—335.

¹⁶ N. Dunăre, *Arta populară din Valea Jiului*, pp. 319—320, 329, 361—362.

dintr-o parte superioară, țesută și bogată în alesături decorative, îngustă numită „petec”, continuată în jos cu ciucuri lungi, din fire policrome. Acești ciucuri erau realizați într-o tehnică arhaică.

3. În păstrarea și adîncirea remarcabilei unități lingvistice, etnografice și folclorice a poporului român, în trăsăturile ei esențiale, un rol deosebit a revenit și satelor specializate în meșteșuguri. Prin natura lor, produsele acestora erau vehiculate atît în zonele limitrofe celei în care se produceau obiectele și unelte de larg consum, cît și în zone mai îndepărtate. Așa se face că, zonele din sud-vestul regiunii Hunedoara au constituit un vad de trecere pentru meșteșugarii vînzători și propriilor produse, care-și aveau centrele în zonele megieșe ale Munților Apuseni. La loc de frunte trebuie menționate satele Rîșculița și altele specializate în spătărit, Jucul de Munte specializat în confecționarea fluierelor din lemn, Obîrșia, Tîrnăvița și altele învecinate specializate în ceramică populară etc.,¹⁷ care din Țara Zărandului își vindeau spetele pentru războaiele de țesut, fluierile de diferite forme și piesele ceramice pentru uz casnic și pentru împodobirea interiorului, străbătînd una sau două din zonele etnografice hunedorene, pînă la Timișoara și de aici în Iugoslavia, pînă la Caransebeș, Reșița, Oravița și Orșova, sau prin centrul Deva, peste Pădurenii Hunedoarei pînă la Gătaia, iar de acolo cînd spre Oravița, cînd spre Timișoara¹⁸. Cercetarea relațiilor etnoculturale întretinute de satele specializate în meșteșuguri permite o anume diferențiere, în raport cu cele susținute de formele transhumante și pendulatoare de păstori și cu cele dezvoltate de nedeile sau țîrgurile anuale între țări.

Relațiile înlesnite de păstorit — întrucît a fost vorba de o transhumanță redusă și forma simplă și dublă a păstoritului de pendulare —, precum și cele promovate de nedei, constituie tipul de relații desfășurate între zone etnografice limitrofe. Acestea se caracterizează printr-un contact mai de durată și printr-o multitudine de valori culturale și artistice populare, ce sînt vehiculate în cadrul acestei prime grupe de relații. O a doua grupă de relații etnoculturale interzonale îmbrățișează o arie geografică mai largă, desfășurîndu-se între zone etnogra-

¹⁷ V. Butură, *Rîșculița un sat de spătari din Țara Zărandului*, în „Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj”, Cluj, 1948; N. Dunăre, *Sate din Zărand specializate în meșteșuguri*, în „Contribuțiuni la cunoașterea regiunii Hunedoara” („Sargetia”, III), Deva, 1956, pp. 117—171; idem, *Rolul satelor specializate în meșteșuguri în dezvoltarea legăturilor dintre țările românești*, în „Apulum” Alba Iulia, 1967, VI, pp. 537—556; idem, *Răspîndirea satelor specializate în meșteșuguri pe teritoriul României — Die Verbreitung der Handwerkdörfer in Rumänien*, în „Cibinium”, Sibiu, 1967—1968, pp. 23—70.

¹⁸ N. Dunăre, *Sate din Zărand ...*, pp. 127, 131, 136, 141. Spătarii din Rîșculița și alte sate din jur au străbătut actualul teritoriu al României, încă înainte de 1900, inclusiv în Banat, și mai departe pînă în Banatul sîrbesc și Valea Timocului din Iugoslavia și din Bulgaria. Produsele dogarilor din Dobroț și fluierile produse la Junc au fost vîndute și în șesul Banatului. Dinții și spetele de țesut, mai ales, sînt ast’el lucrate încît să răspundă, nu numai celor mai diferite produse ale războiului de țesut, dar și nevoilor specifice celor mai deosebite zone etnografice, printre care și întregului Banat. Populația acelorăși sate specializate în meșteșuguri participă de cîteva secole la muncile agricole sezoniere din Banat, iar de mai bine de jumătate de secol un număr apreciabil de familii s-au și stabilit în Banat.

fice mai îndepărtate, cum ar fi între Munții Apuseni ai Transilvaniei și Banat sau Oltenia, agenții culturale parcurgînd, însă, în drumul lor zonele hunedorene imediat învecinate cu Banatul și Oltenia. Acest al doilea tip de relații, între zonele etnografice mai îndepărtate, s-a caracterizat printr-o formă mai puțin variată, cu un conținut mai bogat în elemente utilitare, dar mai sărace în elemente de artă plastică populară, fără însă ca acestea să lipsească.

Cu toată natura relativ diferită a acestor raporturi, prin circulația largă a produselor meșteșugărești și prin prezența frecventă a celor care efectuau desfacerea lor pînă în cele mai îndepărtate sate din ținuturile de pe ambele versante ale Carpaților României, ele și-au avut un loc bine definit, alături de legăturile etnoculturale și artistice dezvoltate între zonele limitrofe, în procesul istoric, continuu și îndelungat al închegării culturii și artei populare de pe întreg cuprinsul României. Întrepătrunderea elementelor etno-culturale și artistice în ținuturile situate de o parte și de alta a Carpaților și, îndeosebi, *caracterul* adesea *comun* al lor vin să confirme cercetările fundamentale moderne și contemporane privitoare la unitatea istorico-culturală a poporului român.

ETHNOCULTURAL RELATIONS BETWEEN BANAT, SOUTH-WEST OF TRANSYLVANIA, AND NORTH-WEST OF OLTENIA.

S U M M A R Y

Ethnological researches establish the numerous factors which contributed to the preservation and the development of the cultural unity between these three regions. Among these factors, an important part was played by the sheep-keeping and annual fairs which, for centuries, took place on the mountains separating these three zones, as well as by the villages specialized in folk crafts.

The mountains separating these three ethnographic zones were all time a common pastoral ground of their inhabitants. In addition to this, the plains of Banat and Oltenia were a common territory for the wintering of the flocks. The arrangements for the watching over the flocks in the winter time provided another opportunity of exchange cultural elements and customs.

The annual fairs played an important role in the transition of the ethnocultural values. They were able to do this because of the numerous functions they had: annual fair between lands or ethnographic zones; traditional festivities in which the participants were clad in their best folk dress, specific to their own zone, or even to their own village; living exhibition of folk art and culture. These annual fairs

use to be the greatest folk festival of the year of a large number of villages.

A special role was played by the villages specialized in folk crafts. The inhabitants of these villages moved limitrophe zones and over a vast area, offering for sale objects and tools of domestic use, which they had made according to the tastes and the traditions of the villages which were supposed to buy them:

Ethnocultural relations between Banat, South-West of Transylvania and North-West of Oltenia are of two types : a) between limitrophe Carpathian zones and b) between remote zones.